

מראי מקומות - ראש השנה

מראי מקומות מפעל עמוד וחזרה

1.

בזמן הבית. וביאר הערוך לנה, שכיון ששני הפסוקים באו לגלות זה על זה, גם העשה של ובאת שמה גילוי הוא על העשה של מוצא שפתיך, שכל הדברים הנכללים בעשה של מוצא שפתיך, מתחייבים מיד ברגל ראשון.

ה. חד דאמר ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב

כתב הריטב"א שהפסוק של מוצא שפתיך היינו באמר ולא הפריש, שאין כאן אלא אמירה, והפסוק של יקריב אותו משמע שאינו מחוסר אלא הקרבה, והוא בהפריש ולא הקריב, וכן הפסוק של והבאתם שמה. ולעיל הובאו דברי הפני יהושע שאין הפסוקים מסויימים, אלא עירוב פרשיות יש כאן, ומה שחסר פסוק אחד מילא השני.

ה. אמר ולא אפריש אפריש ולא אקריב

יש לחקור, האם למסקנת הגמ', יש כאן ב' איסורים של כל תאחה, אחד באמר ולא הפריש, ואחד בהפריש ולא הקריב, או שהכל אחד, ומי שנדר קרבן צריך להקריבו בתוך ג' רגלים, אלא שהי' ה"א שרק אמר ולא הפריש חייב, או רק הפריש ולא הקריב, אבל לאחר שגילתה תורה שאין לחלק, שוב אין כאן אלא חיוב אחד, להפריש ולהקריב מה שנדר. ולכאורה נחלקו האחרונים בדבר זה. הערוך לנה הקשה על לשון הגמ', מדוע נקטו 'אמר ולא אפריש', שמשמע שאם הפריש לא יעבור בבל תאחה, הרי למסקנא עובר אפילו אם הפריש כל שלא הקריב. ודייק שגם הרמב"ם כתב לשון זה אמר ולא הביא. וביאר שהוא באופן שעברו ב' רגלים והפריש ולא הקריב, ועבר רגל ג', שאינו עובר בבל תאחה, כיון שלא עברו ג' רגלים באמר ולא אפריש, וגם לא עברו ג' רגלים באפריש ולא אקריב. ומבואר שסובר שהם ב' עניינים נפרדים, אמר ולא אפריש והפריש ולא הקריב.

אולם בדברי הטורי אבן (באבני שהם) נראה שלמסקנא הכל אחד, שבתחילה צידד, שהמצוה של מוצא שפתיך באמר ולא הפריש אינו עובר לאחר רגל א', שהרי הפסוק של 'ובאת שמה והבאתם שמה' נאמר לגבי הדין של הפריש ולא הקריב. אולם דחה, שכיון שחידשה תורה שאין הדיבור מועיל, א"כ מה שאמר ולא הקריב לא גרע ממנו שהפריש ולא הקריב, ואם אמר ולא הפריש, עובר העשה לאחר רגל א', כיון דסוף סוף לא הקריב.

ו. על מנת שאיני חייב באחריותה

כתבו התוס' שאין זה דומה למתנה ע"מ שכתוב בתורה, ולא ביארו הטעם. והתוס' הרא"ש כתב, שכיון שנדבה דינה כן, מסתמא כך היא כוונתו שתהא נדרו נדבה. והריטב"א ביאר, שמה שהנודר חייב באחריות, אי"ז משום "דין נדר", אלא משום שאומדים דעתו שכוונתו לקבל אחריות, אבל אם מפרש שאינו רוצה שיהא עליו אחריות, אין לו חיוב אחריות, אף שאמר הרי עלי.

ז. וצדקה מיחייב עלה לאלתר מאי טעמא דהא קיימי עניי

כתב השער הציון (סי' תרל"ט ס"ק סו) שאם ירדו גשמים לביל סוכות, ויש עניים שאוכלים אצלו, אין לו להמתין כ"כ לראות אם יעברו הגשמים, שהרי הם אינם מחוייבים לצאת כל הדעות, ואם ימתין יש חשש של בל תאחה, דהא קיימי עניי. והדבר אברהם (ב', ב', בהגה"ה) כתב ליישב מנהג העולם שאינם נזהרים בזה, משום דאומדנא דמוכח היא שהמארח עני דעתו שיאכל העני כשאוכל הוא, והרי זה כקובע זמן לצדקה, דאינו עובר בל תאחה לאלתה.

א. אלא בך חטא ולא באשתך חטא

קשה, שאף שיתכן לדרוש כך את הפסוק, אבל הברייתא הלא דרשה באופן אחר, בך חטא ולא בקרבנך חטא. וכתב השפת אמת, שאכן התנא של הברייתא אינו סובר דרשה זו. עוד כתב שיתכן שגם התנא של הברייתא מודה לזה, וכוונתו לומר שלא רק שהקרבן כשר, אלא אין שום חסרון בקיום הנדר, ונפק"מ שלא יהא עונש לאשתו, לפי שהחטא הוא רק בל תאחה, ולא בנדר כלל.

ב. אלא אם כן מבקשין ממנו מומן ואין לו

פירושו התוס' שמדובר במי שלא ישלם נדרו. ואף שבשבת (לב:) אמרו שבעון נדרים אשתו של אדם מתה, זהו במי שאינו משלם נדרו כלל, אבל כאן מדובר במי שישלם לבסוף אלא שעובר על בל תאחה, ולכן אין אשתו נענשת על זה [ויש להעיר ששיטת הרמב"ם בכה"מ (ל"ת קנ"ז) שכשעובר על בל תאחה עובר גם על בל יחל, וא"כ לכאורה יש בזה גם עון נדרים, וראוי לעונש המגיע לעובר על נדרו, אכן שיטת הרמב"ן בהשגות לספר המצוות (עשה צ"ד) שהעובר על בל תאחה אינו עובר על בל יחל].

והקשה הריטב"א, שאם עברו ג' רגלים ועבר בבל תאחה, עד היכן ממתנין לו לענוש את אשתו, והרי בכל יום הוא מחוייב כבר לקיים את נדרו. ותירץ, שכל שתבעוהו והי' לו לשלם ולא שילם במזיד הרי היא נענשת.

גם הטורי אבן העיר כן על דברי התוס', וכתב שאין לפרש לאחר שמת שכבר אינו יכול לקיים הנדר, שהרי לשון הפסוק הוא 'משכבך מתחתיך', ומשמע שהוא עדיין חי. וכתב שהדבר תלוי בגמר דעתו, שאם דעתו לשלם לאחר זמן, אע"פ שעובר בבל"ת, אין אשתו מתה, אבל אם גמר בדעתו שלא לשלם נדרו, אשתו מתה. עוד כתב, שנודר לעשות דבר בזמן מסויים, כמו הנודר ללמוד כך וכך פרקים ביום פלוני, או שיתן צדקה ביום פלוני, שבזה אין שייך תשלומין, ואם עבר הזמן עבר על הנדר ואשתו נענשת. אבל בשלא קבע זמן לנדרו, ויכול לקיימו כל ימי חייו, י"ל שבזה אין אשתו מתה לעולם, שהרי לעולם יכול לקיים נדרו.

ג. זו מצות עשה למה לי מובאת שמה נפקא

הקשה הטורי אבן, שהרי הפסוק 'ובאת שמה' הוא רק לגבי עולות ושלמים וכדו' המוזכרים באותו פסוק, אבל שאר דברים כמו צדקה והקדש, אינם כלולים בזה, וא"כ צריכים את הפסוק של 'מוצא שפתיך' בשביל דברים אלו. ותירץ, שקושיא זו מ'מוצא שפתיך' אינה קושיא בפנ"ע, אלא היא יחד עם הקושיא הסמוכה שאפשר ללמוד זאת מבל תאחה.

והערוך לנה ביאר ע"פ דברי הפני יהושע, שהוכיח שמה שאמרו חד קרא דאמר ולא אפריש, וחד לאפריש ולא אקריב, אין הכוונה שפסוק מסויים לזה ואחד לזה, אלא הכל עירוב פרשיות הוא ולומדים אחד מחבירו. ולפי זה, לא הוקשה לגמ' מדוע צריך ב' פסוקים, אלא הגמרא באה לבאר שפסוק אחד מדבר באמר ולא אפריש, ואחד בהפריש ולא הקריב, ומה שחסר זה גילה זה.

ועל פי זה כתב לבאר דברי הרמב"ם (מעשה הקרבנות פי"ד) שבכל המנויים בברייתא מצות עשה להביאם ברגל ראשון, והקשה המשנה למלך (שם) שלא מצא מקור לדין זה שכל אלו בעשה, ופשטות הפסוק לא משמע אלא בדברים העומדים להקרבה, ועוד שברמב"ם משמע שמצוה זו נוהגת גם בזמן הזה, ודלא כשיטת החנוך, שמצוה זו אינה נוהגת אלא

